

Janssens, P., Zeischka, S. (eds.), *La noblesse à table. Des ducs de Bourgogne aux rois des Belges. The Dining Nobility. From the Burgundian Dukes to the Belgian Royalty* (Food Studies (FOST) 2; Brussel: VUB press, 2008, 266 blz., ISBN 978 90 5487 469 0).

Dit fraai uitgevoerde boekwerk, deels in het Frans en deels in het Engels, bevat een verzameling artikelen over de eetgewoonten van de hoogste sociale klassen in de Zuidelijke Nederlanden voor en na de Franse Revolutie. Een belangrijk uitgangspunt hierbij vormen de menukaarten van de Collectie Didier de Meester de Betzenbroeck, waarvan er in een Annexe 50 stuks op ware grootte en in kleur zijn afgebeeld, te beginnen met juni 1846 en lopend tot een ongedateerd menu van omstreeks 1963 (164-263). Naar deze en trouwens ook naar menu's uit andere collecties wordt in de artikelen geregeld verwezen. Wat ons natuurlijk het meeste treft, is de overdaad aan gerechten die daarop voorkomt, merkteken van het sociaal prestige van gastheer en gasten.

De artikelen betreffen vooral de negentiende en begin twintigste eeuw, maar er zijn twee bijdragen van Liliane Plouvier over de Bourgondische periode: 'Spécialités "Bourguignonnes" dans les Pays-Bas méridionaux (XVe siècle)' (30-37) en 'À la table des Grands-Ducs d'Occident' (94-103), en een artikel over de zeventiende eeuw van Ken Albala betreffende visconsumptie: 'Ludovicus Nonnius and the Elegance of Fish' (38-44), inclusief 'The Praise of the Pickled Herring. A Dutch View on Fish Consumption', van de hand van Siger Zeischka (43-44). Naar aanleiding van de overigens deskundige artikelen van Liliane Plouvier heb ik wel enkele kritische opmerkingen: op pagina 35 noot 23 interpreteert zij de 'poudre de duc', een mengsel van gemalen specerijen met suiker, als 'poudre dulc' naar het Catalaanse woord voor zoet, terwijl het naar mijn mening is genoemd naar de hertog ofwel doge van Venetië, via wiens haven deze specerijen Noordwest-Europa bereikten. Verder beschouwt ze op pagina 100 de gang van een vorstelijke maaltijd zoals beschreven door Olivier de la Marche, als een vorm van 'service à la française', iets wat niet alleen een anachronisme is maar ook in tegenspraak met haar eigen weergave op pagina 99. De gerechten werden niet per gang allemaal tegelijk op tafel gezet maar juist stuk voor stuk aan de gasten aangeboden.

Over 'Service à la française et service à la russe dans les menus du XIXe siècle' handelt Patrick Rambourg (45-51) met daaraan toegevoegd op de pagina's 51-52 enige beschouwingen over de wijnen bij dergelijke diners van de hand van Paul Beusen. Bij de 'service à la française' werd alles per gang op tafel gezet, terwijl bij de 'service à la russe' de gerechten stuk voor stuk aan de gasten werden gepresenteerd.

Over de wijnen bij de diners leren we veel, niet alleen van Paul Beusen maar vooral van Jo Grijn, 'Les vins aux "grandes tables" du XIXe siècle' (53-59), kennelijk een liefhebber en groot kenner van Franse wijnen, die gebruik heeft gemaakt van de menu's uit de collectie Didier de Meester de Betzenbroeck en de aantekeningen op de achterkanten daarvan; en van Stijn Van de Perre, 'Noble Drinking. Wine Consumption in Belgium (1830-1914)' (60-80),

die onder andere aan de hand van rekeningen en handelsverslagen de drinkgewoonten van de Belgische elite en de inhoud van haar wijnkelders reconstrueert.

Eten en drinken worden zoveel mogelijk in hun maatschappelijke context geplaatst, bij voorbeeld door Sofie Onghena, 'Turkish and Chinese Pavilions, Exoticism in Nineteenth Century Dessert Culture' (81-93) over de exotische torens van suikerwerk die pasten bij de koloniale expansie en de opkomst van verre reizen. Over desserts is weinig voorwerk gedaan, en zo merkt zij terecht op dat hier nog veel onderzoek nodig is. In de andere artikelen wordt de maatschappelijke relevantie vooral gezocht in het machtsvertoon of althans de representatie van status van een gastheer en zijn genodigden, zoals de koning der Belgen zelf of de rijke industrieel Warocqué als gastheren, of ook de stadsbesturen die de koning te gast kregen.

Als een teken van status kan men ook de jachtpartijen zien, waaraan de laatste hoofdstukken van het boek zijn gewijd: Philippe Casier, 'La vénerie en Belgique. Les dîners de Saint-Hubert' (136-149) en Paul Janssens, 'La vie de Cour, la noblesse et la chasse' (150-163). Jagen kon men doen voor de sport, zoals het geval was met Philippe graaf van Vlaanderen, jongere broer van koning Leopold II en vader van koning Albert I, die geen diners gaf na zijn jachtpartijen; maar meestal gingen jachtpartijen juist wel gepaard met grote eet- en drinkfestijnen. Uit persoonlijke archieven, vooral van Philippe Casier, zijn hier tal van oude herinneringen bijeengebracht. Jagen voor levensonderhoud, om de wildbuit op te eten of te verkopen, was hierbij niet aan de orde: de zorg daarvoor werd aan de jachttopziener overgelaten.

Het boek is in het algemeen overvloedig geannoteerd en voorzien van 'Notes on the Contributors', maar zonder register. Is dat misschien een wens voor volgende delen in de serie FOST?

Johanna Maria van Winter, Utrecht (j.m.vanwinter@uu.nl)

Adriaansen, W., *Jons Viruly 1905-1986. Vlieger en schrijver. Vleugels aan het woord gegeven* (Zaltbommel: Aprilis, 2008, 368 blz., €29,95, ISBN 978 90 5994 223 3).

In de periode tussen de beide wereldoorlogen, de bloeitijd van de toen nog jonge luchtvaart, kenden diverse Europese landen het fenomeen van de schrijvende vliegenier die met de pen probeerde iets uit te dragen van zijn bijzondere ervaringen tussen de wolken. De bekendste van hen was waarschijnlijk de Fransman Antoine de Saint-Exupéry. In Nederland stak Adriaan Viruly hem naar de kroon.

Adriaan – ‘Jons’ – Viruly werd geboren in 1905 in een gegoede familie in Breda, waar zijn vader het sportieve avontuur van de wielrennerij combineerde met een ambtelijke loopbaan. Ook de jonge Adriaan Viruly stond enkele jaren op de pedalen als (niet-onverdienstelijk) amateurwielrenner onder de hoede van groten als Piet Moeskops en Gerard Bosch van Drakestein. Deze sportiviteit paarde Viruly aan een uitgesproken hang naar literatuur, romantiek en de pacifistische filosofie van de kortstondig zelfs door hem geleide Praktisch Idealisten Associatie, die vooral adolescenten aantrok met zomerkampen waarin jeugd van beiderlei kunne samenkwam om na te denken over een betere wereld. Des te opmerkelijker was het daarom dat de pacifist Viruly zich tezelfdertijd meldde voor een opleiding tot beroepsofficier bij de Luchtvaart-Afdeeling van het Nederlandse leger. Deze combinatie van tegenstrijdigheden was tekenend voor de uitersten in Viruly’s persoonlijkheid. Bij de Luchtvaart-Afdeeling – en vanaf 1931 bij de KLM – bracht Viruly het tot piloot, maar zijn blijvende bekendheid dankte hij aan zijn schrijverschap, dat in de jaren dertig vorm kreeg in een serie vooral anekdotische boeken over zijn belevenissen in de luchtvaart, die toen allerwegen in de belangstelling stond. Viruly’s meest succesvolle boek uit die periode was *Wij vlogen naar Indië* uit 1933, dat massaal over de toonbank ging. Het maakte van hem een bekende Nederlander en gaf voeding aan zijn ijdelheid. Viruly legde zijn hele leven nauwgezet vast in plakboeken, een goudmijn voor de biograaf. Voor de KLM vloog hij intussen de hele wereld over – door een wonderlijke samenloop van omstandigheden zelfs in de Tweede Wereldoorlog – totdat een stuurfout van hem zijn vliegtuig in 1954 in Ierland in de rivier de Shannon deed belanden. Achtentwintig inzittenden overleefden de ramp niet. Het ongeluk luidde het einde in van zijn vliegersloopbaan. Zo werd de vlieger dan toch definitief schrijver. Zijn werk strekte zich allengs uit tot journalistieke verhalenbundels en novellen die zich ook afspeelden buiten de wereld van de luchtvaart. In die ontwikkeling zal zijn (derde) huwelijk met steractrice Mary Dresselhuys een belangrijke rol hebben gespeeld. Al had hij er moeite mee allengs meer in haar schaduw terecht te komen, toch bleven ze samen tot aan het ‘passeren van zijn point of no return’, zoals zijn biograaf het treffend uitdrukt (332).

Wim Adriaansen tekent het allemaal op in deze rijk geïllustreerde biografie. Aanvankelijk gebeurt dat met een helder oog voor de wonderse wendingen in het jeugdige leven van de hoofdpersoon. Maar zodra Viruly in de luchtvaart